

DE LAATSTE WERKDAG VAN BOUWMEESTER BOB VAN REETH EN DE EERSTE VAN MARCEL SMETS:
EEN DUBBELINTERVIEW

Marcel de Bouwer

BRUSSEL — Marcel Smets, de nieuwe Vlaamse bouwmeester, is een man van veel nuance. Hij betwijfelt, hoopt, vreest, veronderstelt. Bob Van Reeth, tot gisteren bouwmeester, windt er geen doekjes meer om: het is goed of slecht. „Dat is wat zes jaar bouwmeesterschap met je doet.”

Van onze redacteur
Karel Verhoeven

HET zegt iets over het verschil in levenswandel: Marcel Smets (57), hoogleraar aan de K.U.-Leuven, wil nog snel een boek afwerken over „het landschap van de hedendaagse infrastructuur” voor hij in juni volop als Vlaamse bouwmeester begint. Hij heeft zijn lessen gedeeltelijk uit handen gegeven.

Bob Van Reeth (62) zet zich na een maand vakantie weer achter zijn tekentafel voor de zeventig projecten waar zijn kantoor AWG tegelijkertijd aan werkt. Smets is ingenieur en stedenbouwkundige, Van Reeth een architect *pur sang*. Smets luistert vooral, Van Reeth praat.

Afgelopen week wisselden de oude en nieuwe bouwmeester ervaringen uit. Ze kennen elkaar al dertig jaar, de overdracht van het ambt lijkt gesmeerd te verlopen. Bob Van Reeth: „Ik zag mijzelf gisteren op televisie en verdorie, ik begin op Marcel te lijken. Ik praatte traag en kalm, ik nam mijn tijd. Ik haalde mijn vrouw erbij, ze kon de gelijkenis alleen maar beamen.”

Marcel Smets: „Ben ik voortaan ook een *luis in de pels*, zoals Bob zich altijd noemde? Neen, ik moet origineler zijn: ik ben de *cassis in de kir*, of de *munt in de menthe-à-l'eau*: een kleine toevoeging die er een andere drank van maakt.” Van Reeth haalt er in de grandioze ontvangstruimte van zijn bureau aan de Paardenmarkt in Antwerpen prompt een witte wijn met een *crème de pêche* bij.

– Dertig jaar geleden stonden jullie al zij aan zij in dienst van de stad. Zijn jullie strijdmakers?

Smets: We zagen toen voor onze ogen hele stadsdelen verloederen. In Mechelen was dat, aan het Klein Begijnhof. De leegstand was georganiseerd, dakramen bleven open staan in hoekhuizen van grote huizenblokken, dat was een politiek van verkrotting. We hebben toen Krokus opgericht, een werkgroep voor de rehabilitatie van de stedelijke omgeving, zo noemden we dat.

Van Reeth: Ik ben zelfs in het Klein Begijnhof gaan wonen, en we hebben daar pleintjes aangelegd. Uiteindelijk heeft Mechelen een wedstrijd gehouden waar we voorstellen voor getekend hebben, hele panelen vol. We zijn daar in 1976 nog op de Biennale van Venetië mee geraakt. Maar verder hebben we daar niet zoveel uitgehaald.

Smets: Ze hebben de wijk tenminste niet afgebroken. Bovendien hebben we daar toch wel een paar mooie ideeën gelanceerd, zoals hogere densiteit. Die wijk bevatte grote binnengebieden met negentiende-eeuwse beluiken. Grote gedeelten waren nog open. We hebben toen voorgesteld om de ruimte die niet ingepalmd was, te verdichten. Bob heeft een systeem van gebouwen getekend die minstens op twee gevels zon hadden. Een oefe-

Marcel Smets (links) en Bob Van Reeth, de nieuwe en de oude Vlaamse bouwmeester. © Wim Daneels

ning in ruimtelijke geometrie, noemden we dat. Die casco's kregen dan verder vorm naargelang het programma: wonen, werken of winkelen.

Van Reeth: Nachten hebben we daaraan gewerkt, hele flessen calvados leeggedronken, en we hadden constant Bob Dylan opstaan. Repareren, compresseren, verdichten en *inbreiden*, zoals ik dat noemde. Dat wilden we toen al doen.

– Waren jullie hemelbestormers?

Smets: Het was een zeer stuurloos moment, een keerpunt in de architectuur. Niemand wist nog wat en hoe. Je kon de wijsheid niet meer bij de meesters halen, want dat was een dood spoor. Je kon het alleen bij elkaar zoeken. We heb-

ben onze inzichten de voorbije decennia bijgeschaafd, elk voor zich, maar het was wel een beginpunt.

Van Reeth: In het derde jaar van mijn architectuuropleiding begon ik te beseffen: verdomme, als het alleen is om villa's in Brasschaat te bouwen, dan is het toch wel heel arm. Grote sociale woningbouw, dat is de opdracht. We moesten weg van de stedenbouw van de nieuwe zakelijkheid, die toen alleen maar vorm was. We moesten echt op zoek.

Ik ben toen geïnteresseerd geraakt in de achterkant van België, de *faux musique* van België. Het eerste huis dat ik gebouwd heb, het huis Botte, was het grootste risico dat ik ooit nam.

– Intussen zijn jullie zelf de meesters geworden. Hebben

jullie het beter gedaan?

Van Reeth: Ik geef nu 35 jaar les, Marcel dertig jaar. We hebben veel veranderd, erg veel. Maar het is nog altijd niet goed genoeg. De toestand blijft heel erg. Wij zijn er mee verantwoordelijk voor dat er te veel middelmatigheid is. Dat heeft onder meer te maken met het systeem: Zolang onderwijsinstellingen gehonoreerd worden op het aantal studenten, slagen er te veel. Daarom ben ik wat ontgoocheld. Er is nog altijd weinig diepgang.

Vaak blijft architectuur hangen bij de vorm. Stoelen en tafels, dat zijn objecten zonder toekomst. Als architect moet je je bezighouden met het bouwen van intelligente ruïnes. De *footprint* van je gebouw is voor eeuwig. Je moet daarnaar ontwerpen, architectuur maken die altijd bereid is om te verande-

ren. Lokale overheden zijn nu allemaal beeldkwaliteitsplannen aan het maken, over het uitzicht van lantaarns en paaltjes. Die gaan altijd meer over vorm dan over inhoud.

Maar ik ben ook optimistisch. De architectuur is in goede doen. Er zijn heel wat goede jonge architecten in Vlaanderen, en in de architectuur ben je jong tot je vijftigste. Veertig procent is zeer goed, twintig procent is top. Daarnaast heb je dan nog de goede doorsnee, en je hebt er die hun diploma gehaald hebben, maar vraag mij niet hoe.

– Een bouwmeester heeft een grote macht om de architectuur concreet te sturen, om sommige architecten kansen te geven en andere links te laten liggen.

Van Reeth: Architecten die willen meedoen met een open oproep, sturen portfolio's binnen van hun werk. Dat waren er bij elk van de zeven voorbije procedures een paar honderd. Ik bekijk al die portfolio's, en wat interessant is, haal ik eruit.

Ik zie heel veel, als ik onderweg ben, probeer ik zoveel mogelijk ter plaatse te bekijken. Daar zijn architecten bij van wie je denkt: verdorie, die moeten de kans krijgen om iets te bouwen. Soms valt het tegen, bij de architecten heb je er nogal wat die zichzelf overschatten. Maar een presentatie van een voorstel is genadeloos. Ze vallen snel door de mand. Soms moet je twifelen, je moet altijd twifelen, maar soms weet je het zo. (*tegen Smets:*) Je zal wel een paar weken zoet zijn om die duizend dozen te bekijken.

– De Vlaamse ministeries zijn verplicht om langs de bouwmeester te gaan als ze willen bouwen. Sommige administraties vinden het vast niet prettig dat hun macht wordt ingeperkt.

Van Reeth: Toen ik bij de minister uitlegde waarom de open oproep nodig was, vroeg hij aan zijn hoge ambtenaar die erbij zat: hoe deden jullie dat vroeger eigenlijk? 'Bah, we gaven dat nu eens aan den ene, dan eens den andere', zei die. Met die open oproep hebben wij een paar honderd architecten die nog nooit gevraagd waren voor een overheidsopdracht, de kans gegeven om mee te dingen.

Voor sommigen in de administratie zitten wij in de weg. Ze hebben vast wel hun administratieve redenen om het anders te doen. Maar ik heb nooit kunnen uitvinden wat die redenen zijn. En er zijn nu eenmaal mensen wier hoogste creativiteit erin bestaat om kapot te maken wat jij wil realiseren, en die een ongelofelijk orgasme krijgen als ze iets kunnen laten mislukken.

– De helft van de Vlaamse bouwplannen ontsnapt nog altijd aan de bouwmeester. De bouwmeester kan niet sanctioneren. Hoe roep je ze tot de orde?

Van Reeth: Door te roepen. Ik

roep ze letterlijk tot de orde. Ik doe dat over een concreet geval. Ze volgen hun eigen administratieve logica, maar alles wat niet goed genoeg is, schiet tekort en moeten we dus absoluut vermijden.

Het ligt niet in mijn karakter om gefrustreerd te worden. Tegenstand houdt de rek en spanning erin. Maar het is merkwaardig hoe dossiers van sommige administraties steevast aan de bouwmeester ontsnappen.

– Welke administraties?

Van Reeth: Er zijn afdelingen waar wel een zeer grote graad van cultureel bewustzijn heerst. De afdeling waterwegen en kustverdediging bijvoorbeeld, heeft een zeer gecultiveerde man als directeur. Maar dan zijn er ook afdelingen waar een euh, grote graad van architecturale ongeletterdheid heerst. Zo mag je het wel verwoorden (*blijft onverstaanbaar na het herhalen van de vraag*). De bouwmeester moet een mandaat krijgen waarbij hij projecten kan opeisen, ook van andere administraties. Hij moet kunnen tussenbeide komen en wegen op de beslissing.

– Waar had u dan willen tussenbeide komen?

Van Reeth: Ik had graag op het Kievitplein gewogen. Maak mijn frustratie daarover niet groter dan ze al is.

– Is de bouwmeester te veel aan handen en voeten gebonden?

Van Reeth: We zijn veel verder gegaan dan onze oorspronkelijke opdracht, het eigen patrimonium van de Vlaamse overheid. Onze invloed reikt verder dan we durfden te hopen. Veel lokale administraties zijn bij ons gekomen, en wat zij bouwen, is vaak veel zichtbaarder.

– Vooral bij lokale besturen krijgen projectontwikkelaars en promotoren wel eens een gewillig oor voor hun lobbywerk.

Smets: Bij de bouwmeester komen natuurlijk wel die besturen die het beter willen doen. Pogingen om te beïnvloeden zijn er zeker. Sinds het begin van de jaren negentig begeleid en leid ik stedenbouwkundige projecten in Leuven. Ik heb het natuurlijk meegemaakt dat bureaus proberen tussenbeide te komen en hun lokale invloed probeerden aan te wenden om opdrachten weg te kapen. Op zulke momenten is het belangrijk dat je een sterke politieke figuur hebt die luistert naar je advies. In Leuven had ik die.

Van Reeth: In die zes jaar heb ik het één keer meegemaakt dat er sprake was van actieve inmenging. Een poging om iemand naar voren te halen die banden had met plaatselijke verantwoordelijken.

Maar we worden door de lokale besturen niet beschouwd als potentiekijkers. Vaker is het omgekeerd: Administraties gebruiken de open oproep om eindelijk af te raken van de lokale beïnvloeding. Wij spelen dan de rol van boeman die helpt om ze te verlossen van invloed. Ik ga met de bouwheren rond de tafel zitten en ik stel tien kwaliteitsvolle bureaus voor. Op basis van wat de bouwheer wil en verwacht, en wat een kantoor kan leveren, kiezen we er dan samen vijf kantoren uit die een ontwerp mogen maken.

– Voor grote opdrachten wordt de naam van de architect soms belangrijker dan het ontwerp. Ook Knokke wil Gehry en Koolhaas. Is dat soort ambitie gezond?

Smets: Gehry moet intussen aan zijn 25ste museum bezig zijn, die opdrachtgevers denken allemaal

dat ze een Guggenheim Bilbao krijgen. Je moet de opdrachtgever behoeden voor dat gevaar. Bij de grote bureaus hangt het te dikwijls af van toeval. Afhankelijk van wat er op dat moment in hun portefeuille zit, krijg je de 33ste stagiair of de meester zelf. Dat maakt toch een verschil.

Van Reeth: Je moet het aan de besturen uitleggen zoals wij het onder elkaar uitleggen: een Santiago Calatrava, een Richard Meier, een Frank Gehry, dat is een stijl. Maar zo'n autobiografie is armoede. Die naamarchitectuur sterft heel rap, dat is het ellendige eraan. Je krijgt productarchitecten. Die constructies van Calatrava kosten bovendien alle moeite van de wereld om overeind te houden, en handenvol geld. Het is niet zo moeilijk om overheden ervan overtuigen dat niet te bouwen.

– Steeds vaker bouwt de privé-sector mee met de overheid, en dan heeft de bouwmeester er niets meer aan te zeggen.

Smets: Dat is inderdaad de grote uitdaging. Allerlei vormen van privaatsamenwerkingen, zogeheten PPS-constructies, moeten verplicht worden om via de bouwmeester te passeren. Anders sta je als bouwmeester buitenspel.

Van Reeth: Dat probleem wordt erg acuut. De misverstanden over PPS zijn zeer groot. Het is vaak een verdedigde vorm van huren of leasen bij een projectontwikkelaar. Het leidt tot de ergste misstappen.

We hebben een nota patrimonium klaar. Daarin staat dat de overheid een duurzaam beleid moet nastreven wanneer ze huurt, koopt, verkoopt of bouwt. Dat houdt in

„Er zijn heel wat goede jonge architecten in Vlaanderen, en in de architectuur ben je jong tot je vijftigste”

dat de bouwmeester ervoor wordt aangesproken. De verplichting om via de bouwmeester te passeren is voor dat soort projecten erg belangrijk.

– Een bouwmeester die dat eist, komt bij politici snel over als een moeie.

Van Reeth: Een bouwmeester riep angst op, de angst voor regels. Na een jaar zei Steve Stevaert mij: 'Potverdorie, gij valt mee. Ik dacht dat gij alles ging stilleggen'. Onze rol is om te adviseren, zo vroeg mogelijk in het proces. Wij sporen de bouwheer aan om goed te omschrijven wat hij wil bouwen, maar hij maakt zelf de keuzes. Je gelooft niet welke misvattingen mensen hebben over bouwen. Dat architecten moeten vrij zijn, dat je je portemonnee op tafel moet leggen en de architect moet laten doen omdat hij het toch allemaal beter weet.

Maar ook bij architecten heerst nog altijd een enorm misverstand. Als ik sommigen bezig hoor, ben ik een soort syndicaal afgevaardigde van de architectengilde die ervoor moet zorgen dat ze werk krijgen. Neen, wij staan aan de kant van de opdrachtgevers. De bouwmeester is plaatsvervangende bouwheer. Ik heb de indruk dat men politiek gezien het belang van de bouwmeester nog altijd erkent.

Smets: Dat is toch wel de grote verdienste van Bob, dat de bouwmeester nu een volledig ander imago heeft. Veel mensen stonden bij zijn aanstelling erg kritisch: Van Reeth gaat ons allemaal zijn ding opleggen. Terwijl je nu overal bewondering hoort voor de openheid die gegroeid is, en voor de collec-

tieve animo die dat bouwmeesterschap in de administraties op gang gebracht heeft. Dat moet ik nu consolideren. Dat is mijn belangrijkste opdracht, denk ik.

– Is een bouwmeester dan geen erg eenzame functie?

Van Reeth: Niet eenzaam, je hebt veel medestanders. Je voelt je in veel gesterkt. Maar je staat buiten het establishment. Soms vraagt men je binnen. Maar dan gaf ik niet thuis. Je moet absoluut je autonome positie bewaren, ten koste van alles. Ik ben de voorbije zes jaar maar zeer zelden naar recepties geweest. Je moet wel eens op bezoek bij de minister en de eerste minister.

Het komt erop aan dat je correct blijft en niet onaangenaam wordt. Ik heb ervoor gekozen om met de mensen rond de tafel te gaan zitten, zelf geen potlood aan te raken, en te vragen waarom ze iets willen. En verder zelf geen regeltjes te maken.

– Maar je bent altijd afhankelijk van het inzicht en de goede wil van anderen om iets te bereiken.

Van Reeth: Je moet gewoon accepteren dat je in een context werkt. Soms moet je er niet meer willen van maken dan mogelijk is. Maar ik vind het niet frustrerend om te bereiken wat samen haalbaar is. Eigenlijk is dat al fantastisch, want het is altijd beter dan wat je in je eentje kon bedenken.

Smets: Mijn grootste vrees is dat ik dat optimisme niet in stand kan houden. Ik ben erg veeleisend voor mijzelf en voor anderen. Wanneer te veel dossiers middelmatig blijven, ben ik bang dat ik mij niet meer zal kunnen opladen om animo te blijven wekken.

Ik zal moeten leren om de lat te leggen bij het realistische en het haalbare. Je moet niet bij elke opdracht proberen om het absolute meesterwerk te maken. Dat geldt ook voor grote projecten, je moet je ambities juist doseren.

– Het bouwmeesterschap lijkt wel een oefening in zen?

Van Reeth: Ik weet niet of het mij een groot inzicht gegeven heeft. Het heeft mij wel gevormd, en toch wel veel veranderd. Ik heb gemerkt dat ik een vrij dominant ventje was. Mijn vennoten hebben nu een veel grotere autonomie. Dat is uitstekend. Het is een kwestie van vrij worden. Ik zou het dus niet hebben willen missen. Ik heb ongelofelijk veel geleerd door aan de andere kant van de tafel te zitten. Je moet geloven dat je mag meewerken aan een betere wereld. Echt waar.

Maar het is echt wel genoeg geweest. Het zou mij geen voldoening geven om voltijs bouwmeester te zijn. Het is heerlijk om weer achter de tekentafel te zitten. En ik zou het missen om als architect er projecten proberen door te krijgen.

– En nu zelf nog eens het voorbeeld geven met een groots publiek gebouw?

Van Reeth: Dat is nu het verschil tussen Vlaanderen en Nederland. In Nederland krijgt de rijksbouwmeester bij zijn afscheid een grote opdracht van de overheid. In Vlaanderen krijg je een jaar het verbod om te bouwen voor de overheid.

Het Vlaams-Nederlands Huis Deburen stelt de projecten tentoon die de bouwmeester de voorbije zes jaar realiseerde met de Vlaamse overheid. „Een bouwmeester bouwt niet”, nog tot 30 april, dinsdag tot en met zaterdag van 11.00-18.00 uur, Leopoldstraat, 1000 Brussel.

Luisteren met de ogen dicht

Olli Mustonen bespeelt niet alleen perfect zijn instrument, maar ook het publiek. © rr

klassiek

Olli Mustonen (piano) speelt werk van Sibelius, Scarlatti en Rachmaninov. Gehoord in Brugge, Concertgebouw, 31 maart.

DE Finse pianist Olli Mustonen beleefde in de jaren negentig een blitzcarrière. Zijn cd-opnames van onder anderen Alkan en Sjostakovitsj werden alom gelauwerd, en ook zijn optredens trokken veel aandacht. Sindsdien heeft Mustonen zich ook ontpopt tot componist en dirigent, met wisselend succes. In Brugge bewees hij nog steeds eerst en vooral pianist te zijn, en wat voor één.

Er schuilt een grote, onverklaarbare paradox in de manier waarop Mustonen piano speelt. Hij heft zijn handen in gestileerde, vertraagde bewegingen voortdurend hoog bo-

Olli Mustonen transformeert Scarlatti's klaviersonates tot modernistische karakterstukken

ven het klavier. Alsof hij door middel van bezwerende gebaren de pianoklank nog verder probeert te sculpteren. Puur pianotechnisch neemt Mustonen daarmee grote risico's. Je verwacht eigenlijk voortdurend fout aangeslagen toetsen, een onhandig touché en weinig controle over de dynamiek. Maar al snel wordt duidelijk dat exact het tegenovergestelde gebeurt. Elke aanslag, elk akkoord, elke dynamische nuance is tot in de puntjes overdacht en wordt volgens plan uitgevoerd. Mustonen is een controlefreak, die niet alleen zijn instrument maar ook het publiek perfect bespeelt: hij bepaalt wanneer een klank mag wegsterven, wanneer een applaus mag losbarsten.

Tegelijkertijd sluit hij zich tijdens het spelen zichtbaar op in zijn eigen wereld en kiest hij resoluut voor hoogst individuele, gedurfde interpretaties.

Met de *Tien pianostukken* van Jean Sibelius bevond hij zich donderdag als Fin op vertrouwd terrein. Mustonen haalde uit elke miniatuur het maximum: geen noot, geen maat, geen stuk ontsnapte aan zijn aanpak. Hij zocht en vond ook de betekenis achter elk muzikaal detail.

Nu laat Sibelius' veelgelaagde muziek dergelijke benadering vrij gemakkelijk toe. Scarlatti's klaviersonates zijn andere koek. Mustonen speelde ze alsof ze gisteren geschreven werden. Hij heeft duidelijk lak aan zoiets als historisch bewustzijn: het zal hem worst wezen dat Scarlatti deze sonates voor klavecimbel schreef en daarbij een 18de-eeuwse schriftuur hanteerde. Mustonen transformeerde ze tot modernistische karakterstukken. Elk detail werd uitgegroot, de tempi waren extreem, zodat de snelle sonates duizelingwekkend virtuoos werden. Niet dat dit Mustonen ook maar even in de problemen bracht: hij behield ook in de snelste passages de absolute controle.

Het wonderlijke was dat hij, alle stilistische bezwaren ten spijt, erin slaagde de essentie van Scarlatti's muziek toch over te brengen. Met als hoogtepunt een diep verinnerlijkte, meditatieve *Sonate in mi-groot*. De door Scarlatti geëvoerde gitaarklanken leken uit de verte te klinken. Niet de zon van Madrid, maar de nevelslierten boven een bevroren Fins meer vulden de kamermuziekzaal.

Wat Mustonen na de pauze deed met Rachmaninovs *Eerste pianosonate*, was ronduit indrukwekkend. De pure muzikaliteit liet hem toe zelfs uit de meest helse virtuoosblad zijden de kern van de zaak feilloos naar voren te brengen. Hopelijk blijft Mustonen ook in de toekomst in de eerste plaats pianist.

Diederik Verstraete